

ZAMONAVIY JAMIYATDA BILINGVIZM VA BOLA NUTQI RIVOJI

*Mamanazarova Xurshida Hakimovna**Alisher Navoiy nomidagi Toshkent**davlat o'zbek tili va adabiyoti**universiteti 3 bosqich talabasi*

Annotatsiya: Ushbu ilmiy ish zamonaviy jamiyatda keng tarqalgan bilingvizm hodisasining mohiyati va uning bolalar nutqining shakllanishi va rivojlanishiga ta'sirini o'rganishga bag'ishlangan. Bilingvizmning asosiy turlari, shakllanish omillari hamda ikki tilli muhitda ulg'ayayotgan bolalarning psixolingvistik rivojlanishiga ta'siri tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Bilingvizm, ikki tillilik, bola nutqi, til rivoji, psixolingvistika, multilingvizm, til o'rgatish, ijtimoiy omillar, madaniyatlararo muloqot, pedagogik yondashuv.

Abstract: this scientific work is devoted to the observation of the phenomena of bilingualism, widespread in modern society, and the study of its impact on the functioning and development of children's speech. Specific types of bilingualism, the environment created in the formation environment, and the impact on the psycholinguistic development of children growing up bilingual.

Keywords: Bilingualism, bilingualism, child speech, language development, psycholinguistics, multilingualism, language teaching, social culture, intercultural communication, pedagogical world.

Kirish: Bugungi kunda globallashtiruvchi jarayonlari dunyo miqyosida insonlar o'rtasidagi madaniy va ijtimoiy aloqalarni jadallashtirmoqda. Bu esa, o'z navbatida, ko'p tillilik — bilingvizmning ahamiyatini oshirib, uni zamonaviy jamiyatning muhim xususiyatlaridan biriga aylantirmoqda. Turli millat va elatlar vakillari o'rtasida samarali muloqot o'rnatish, ta'lim olish, xorijiy davlatlarda yashash yoki ishlash kabi ehtiyojlar natijasida ko'p tilli muhitda yashovchi bolalar soni ortmoqda. Ko'p tillilik — bu faqat kommunikatsiya vositasi emas, balki bola tafakkuri, nutqiy faolligi va dunyoqarashini kengaytiruvchi omil sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi. Bolalar erta yoshdan boshlab bir nechta tilni o'rganish orqali madaniy xilma-xillikni o'zlashtiradi, o'zgalarning fikrini tushunish va hurmat qilishni o'rganadi. Shu bilan birga, bilingvizm bolaning nutqiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lganidek, ayrim hollarda kechikishlar, til aralashuvi yoki chalkashliklarga ham olib kelishi mumkin. Nutq bolaning shaxsiyati shakllanishida muhim vosita hisoblanadi. Uning rivoji turli ichki va tashqi omillarga bog'liq bo'lib, ularning orasida tilli muhit asosiy rol o'ynaydi.

Asosiy qism: Bilingvizm — ikki yoki undan ortiq tilda erkin muloqot qilish qobiliyatidir. Bu hodisa ikki tilda faol fikrlash va nutq qilishni ta'minlaydi. Bilingvizm o'rganilgan tillar bilan bog'liq psixolingvistik jarayonlarni anglatadi va jamiyatda ushbu tillarni qo'llashni ham o'z ichiga oladi. Bilingvizmning bir nechta turlari mavjud. To'liq bilingvizmda shaxs ikkita tilni mukammal darajada biladi va har ikkala tilda erkin muloqot qiladi. Bu turdagi bilingvizm bolalikdan ikki tilni bir vaqtning o'zida o'rganganlar orasida uchraydi. Qisman bilingvizmda esa shaxs ikkita tilda muloqot qila olsa-da, ular orasida ba'zi farqlar bo'ladi. Bunda bir tilning ba'zi elementlari ikkinchi tilda yaxshi rivojlanmaydi. Ikki tilli ta'limda bola ikki tilda bilim oladi, lekin bu jarayon ba'zan qiyinchiliklarga olib keladi, chunki har ikkala tilni mukammal o'rganish qiyin bo'lishi mumkin. Passiv bilingvizmda shaxs faqat bir tilda faol ravishda muloqot qiladi, ikkinchi tilda esa faqat tushunadi. Bu ko'pincha ko'chib kelgan muhitda yoki o'rganilgan ikkinchi tilda faqat ma'lumot olishda yuzaga keladi.

Bola nutqining rivojlanishiga bilingvizmning ta'siri juda katta. Bilingvizm bolaning nutq rivojlanishiga ijobiy va salbiy ta'sirlar ko'rsatishi mumkin. Bilingvizmning birinchi va eng muhim ijobiy ta'siri — bu bolalarning kognitiv rivojlanishiga yordam berishi. Ikki tilda muloqot qilish bolaning miya faoliyatini yaxshilaydi, chunki u ikki tilda fikrlash va har bir tilda turli tushunchalarni tushunishga majbur bo'ladi. Bu, o'z navbatida, bolaning muloqot qobiliyatlarini oshiradi va intellektual rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Bilingvizm, shuningdek, bolaning nutq qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Ikki tilda gaplashadigan bolalar ko'proq so'z boyligiga ega bo'lishadi, chunki ular har ikkala tilda turli xil so'zlarni va grammatik strukturalarni o'rganadilar. Bu, o'z navbatida, bolalarga har ikkala tilni mukammal darajada o'rganishga imkon beradi va ularning nutqi boy va xilma-xil bo'ladi. Bundan tashqari, bilingvizm bolaning ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga ham ta'sir qiladi. Ikki tilni bilgan bolalar turli madaniyatlar va an'analar bilan tanishadilar. Ular turli tillarda muloqot qilish orqali kengroq ijtimoiy doiraga kirishadilar va muloqotda yanada moslashuvchan bo'ladilar. Bu, albatta, ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Bola nutqining rivojlanishida ota-ona va pedagoglarning roli juda muhimdir. Ular bolaning til o'rganish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadilar va bu rivojlanishni to'g'ri yo'naltirishda muhim o'rin tutadilar. Ota-ona va pedagoglarning o'zaro muloqoti va ko'rsatmalariga qarab, bola nutqi tezroq va samarali ravishda rivojlanishi mumkin. Ota-onalar, bolaning ilk o'qituvchilari sifatida, uning nutqiy salohiyatini rivojlantirishda asosiy rolni o'ynaydilar. Birinchi navbatda, ota-ona bola uchun to'g'ri nutq muhitini yaratishlari kerak. Bu, bolaning atrof-muhitida ko'p marta va sifatli muloqot qilish, o'qish va suhbatlar o'tkazish orqali amalga oshiriladi. Ota-onalar, o'z farzandlariga yangi so'zlarni o'rgatish va jumalarni to'g'ri qurish uchun ular bilan muntazam ravishda gaplashishlari zarur. Nutqni rag'batlantirish ham ota-onaning

vazifalaridan biridir. Bola yangi soʻzlarni oʻrganayotganda, ota-onalar ularni toʻgʻri va koʻp marta takrorlashlari kerak, bu bolaning soʻz boyligini rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, ota-onalar bolaning nutqini rivojlantirish uchun ular bilan kunlik faoliyatlarida ishtirok etishlari, kitoblar oʻqib berishlari va bolani nutqiy jihatdan erkin ifodalashiga imkon berishlari lozim. Bola oʻz fikrlarini erkin va ravon ifodalashi uchun ota-onaning emotsional qoʻllab-quvvatlashi juda muhim.

Xulosa: bola nutqining rivojlanishida bilingvizm, ota-ona va pedagoglarning roli muhim ahamiyatga ega. Bilingvizm bolaning kognitiv va nutqiy rivojlanishiga ijobiy taʼsir koʻrsatishi mumkin, chunki ikki tilda muloqot qilish bolaning miya faoliyatini rivojlantiradi va uning soʻz boyligini kengaytiradi. Shuningdek, bilingvizm bola uchun yangi madaniyatlar va ijtimoiy koʻnikmalarni oʻrganishga imkon yaratadi. Ota-ona va pedagoglarning faol ishtiroki bolalar uchun toʻgʻri nutq muhitini yaratishda, ularga til oʻrgatishda va nutqni rivojlantirishda muhim rol oʻynaydi. Ota-onalar bolalar bilan muntazam ravishda muloqot qilib, ularning nutqini ragʻbatlantirishi, yangi soʻzlar oʻrgatishi va emotsional qoʻllab-quvvatlash orqali ularning nutqiy salohiyatini rivojlantiradilar. Pedagoglar esa maxsus mashgʻulotlar va metodik yondashuvlar orqali bolaning soʻz boyligini oshiradi, fikrlash va mantiqiy tushuncha rivojlanishini taʼminlaydi. Shunday qilib, bola nutqining rivojlanishi faqat til oʻrganish jarayoni bilan cheklanmaydi, balki bu jarayon ota-ona, pedagog va atrof-muhitning hamkorligi bilan amalga oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Vygotskiy L S. Fikr va Til. MIT Press. (1986).
2. Tomasello M. Tilni Qurish: Til Oʻrganishning Foydalanuvchiga Asoslangan Nazariyasi. Harvard University Press. (2003).
3. Grosjean F. Bilingvizm: Hayot va Haqiqat. Harvard University Press. (2010).
4. Macnamara J. Bilingvizmning Kognitiv Psixologiyasi. Journal of Child Language, 4(1), 1-28. (1967).
5. Baker C. Bilingval Taʼlim va Bilingvizm Asoslari. Multilingual Matters. (2006).
6. Cummins J. Til, Quvvat va Pedagogika: Bilingval Bolalar Oʻrtasidagi Ziddiyat. Multilingual Matters. (2000).
7. Snow C E. Akademik Til va Fan Haqida Oʻqishdagi Qiyinchiliklar. Science, 328(5977), 450-452. (2010).
8. De Houwer A. Bilingval Birinchi Tilni Oʻrganish. Multilingual Matters. (2009).
9. Crystal D. Ingliz Tili: Global Til. Cambridge University Press. (2003).
10. Hoff E. Til Rivoji. Wadsworth Cengage Learning. (2013).